

**Єремєєва В.М. Технологія вивчення основ курсу дидактики
// Освітні технології у процесі викладання навчальних
дисциплін /За ред. О.А. Дубасенюк: Зб. наук. праць. – Житомир:
Житомирський держ. ун-т, 2004. – С. 69-78.**

Єремєєва В.М.
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки

Технологія вивчення основ курсу дидактики

Класифікаційні параметри:

^ за рівнем застосування запропонована система, на наш погляд, є частково-предметною, проте модель стратегії індивідуалізованої пізнавальної діяльності може успішно застосовуватися у ході вивчення різноманітних дисциплін, водночас вона є джерелом інноваційних ідей у майбутній професійній діяльності, тобто загальнопедагогічною системою;

^ за головним чинником розвитку - соціогенною, біогенною та психогенною, бо сутністю запропонованої системи є активізація пізнавальних здібностей студентів, - поряд з інтенсифікацією і посиленням особистісного розвитку кожного. Останнє дозволяє перейти від керівництва активністю студентів до самодетермінації, тобто виділення факторів соціалізації і співробітництва як найбільш значущих;

^ за концепцією засвоєння - асоціативно-рефлекторною, розвиваючою, яка стимулює студентів до формування інноваційного підходу до педагогічної діяльності, розвиває творчі і критичні аспекти мислення майбутніх педагогів, сприяє подоланню розбіжностей між змістом теоретичної підготовки в процесі навчання і реальними діями під час практичної роботи;

^ за орієнтацією на особистісні структури - інформаційно-операційною, такою, що спрямована на формування знань, умінь, навичок, на розвиток способів розумових дій у цілісній системі, яка дозволяє проаналізувати, осмислити, відкоригувати педагогічні дії, спрямовані на одержання максимального результату;

^ за характером змісту - світською, навчальною, такою, що будується на традиційному навчальному плані з опорою на предметні, педагогічні знання, міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки;

• ^ за організаційними формами - традиційною, академічною, індивідуальною, творчою, тому що використовуються як традиційні форми і методи навчання, так і творчі, індивідуальні, індивідуалізовані при пріоритеті власної активності студентів у цілісному навчальному процесі;

^ за стилем взаємостосунків - індивідуально-орієнтованою і системою співробітництва, коли окремий індивід визнається унікальним і неповторним, а одержані результати можуть розглядатися тільки щодо нього самого, що заохочує і посилює ефективність навчання, приносить задоволення у самореалізації, бажання спілкування, співробітництва;

^ за переважаючим методом - розвиваючою та саморозвиваючою, оскільки підтримує та стимулює цілі у когнітивній, афективній і психомоторній сфері на всіх рівнях.

1. Концептуальні ідеї

-практична орієнтація занять не тільки на знання, але і на формування професійних умінь і навичок;

-педагогічні предмети є одночасно і метою, і засобом навчання;

-співробітництво між викладачами і студентами;

-активна практична й розумова діяльність студентів, де викладач організатор та джерело інформації.

-багаторазова участь кожного студента у ході заняття;

-таблична структуризація та систематизація навчального матеріалу;

-обов'язковість виконання та можливість самостійного вибору представленої системи завдань;

-оптимальна організація контролю та самоконтролю;

- самомотивація - зростання інтересу і бажання включення в роботу по мірі її виконання;
- можливість бачити своє особисте і професійне зростання;
- можливість переходу з репродуктивного на продуктивний рівень діяльності.

2. Цільові орієнтири:

1) дидактичні:

- формування теоретичного та педагогічного мислення, тобто оволодіння в процесі навчання не тільки знаннями, але і засобами розумової та професійної діяльності;
- формування індивідуального стилю навчальної діяльності; уміння відтворювати в навчальній діяльності логіку наукового пізнання;
- формування й удосконалення фахових знань, умінь і навичок.

2) розвивальні:

- розвиток загальнонавчальних умінь і навичок, індивідуальних пізнавальних і творчих здібностей: уміння порівнювати, зіставляти і синтезувати інформацію, оцінювати як самий процес, так і результат, обґрунтовувати і міркувати, передбачати наслідки;
- розвиток здатності до перегрупування ідей і зв'язків;
- формування дивергентного мислення, багатого уявлення.

3) виховні:

- сприяння формуванню у студентів індивідуальної позиції,
- виховання самостійності, здатності до співробітництва, співтворчості;
- допомога студентам у самовизначенні та самореалізації.

4) соціалізуючі:

- формування соціальних умінь і навичок, необхідних у майбутній педагогічній діяльності;
- оволодіння поведінковими зразками і моделями педагогічної діяльності;
- оволодіння навичками сучасного соціального життя;
- адаптація до майбутньої професії;
- оволодіння соціальне значущими цінностями.

Принципи

• навчання на високому рівні утруднення. Реалізація цього принципу ґрунтується на використанні індивідуального підходу у ході кожного заняття, заснованому на знанні сильних і слабких сторін кожного студента, тобто побудови процесу навчання, узгодженого з рівнем наявного, а також із зоною найближчого їх розвитку;

• ідея вільного вибору. Кожен студент сам обирає для себе рівень складності завдань, темп просування, стиль діяльності, що веде до усунення "середніх", "сильних" та "слабких" груп як стійких новоутворень і дає можливість майбутньому педагогу перетворитися на суб'єкт навчання, свідомо керувати своїм розвитком, почувати себе комфортно у навчальному процесі;

• варіативність процесу навчання. Реалізація цього принципу передбачає розмаїття змісту, завдань, форм і методів у підготовці і проведенні занять; диференційований підхід у розподілі завдань, що є найбільш оптимальним у процесі формування індивідуальних умінь і навичок майбутніх педагогів;

• педагогізація діяльності кожного студента - з одного боку, перенесення акценту з викладання на навчання, а з іншого, професіоналізація цього процесу. Студенти краще засвоюють матеріал, не просто слухаючи і відтворюючи, а виступаючи активними суб'єктами навчання, що забезпечує створення у них психологічного стану задоволеності у процесі пізнавальної діяльності і впливає на формування майбутньої педагогічної позиції;

• активізація студента в процесі навчання. Реалізація даного принципу вимагає організації засвоєння знань, умінь і навичок на основі їх численного повторення і застосування у різних ситуаціях, тренування і заохочення творчої діяльності, стимулювання індивідуальної дослідницької діяльності кожного студента і, відповідно, спрямованості педагогічного процесу на пробудження внутрішніх сил особистості, стимулювання самодіяльності, ініціативи, творчості;

• співробітництво і взаємодопомога в навчанні. Процес реалізації цього принципу співвідноситься з основним стрижнем сучасної парадигми освітнього процесу - ідеєю співробітництва основних суб'єктів навчання і виховання.

3. Ключові поняття.

Індивідуальний підхід, індивідуальна робота, індивідуалізація, технологія індивідуалізації навчання, педагогічна технологія підготовки майбутнього вчителя до індивідуалізації навчання учнів.

4. Особливості змісту

- основний зміст визначається чинними освітніми стандартами;

- структурування й оформлення навчального матеріалу подається у вигляді блоків, схем, таблиць, установок;
- особливе значення мають загальнонавчальні знання, уміння й навички і пов'язані з ними знання;
- важливими є також знання, уміння і навички, що служать систематизації та інтеграції теоретичної бази всього процесу;
- зміст, методи, прийоми, спрямовані головним чином на те, щоб розкрити і використати набутий досвід кожного студента.

При визначенні змісту і розробці навчальних завдань особлива увага зверталася на те, щоб їхнє виконання, з одного боку, забезпечувало стабільність знань, з іншого боку - рухливість, динамічність, професійну спрямованість майбутнього вчителя.

В основу технології індивідуалізованої роботи має бути покладене творче оволодіння педагогічною теорією. Розробляються практичні завдання різноманітного типу і застосовуються форми та методи, що спрямовані на формування педагогічних умінь та засобів творчої діяльності.

5. Особливості методики

Позиція викладача - консультант, радник, що допомагає організувати навчальну роботу: веде до цілей навчання; підтримує ініціативу; розвиває індивідуальність; допомагає в пошуку джерела інформації; сам є джерелом інформації; підтримує зворотний зв'язок; координує, коректує спільну діяльність.

Позиція студента - суб'єкт пізнання: вільно обирає теми і завдання, самостійно визначає рівень утруднення; активно бере участь у процесі навчання; формує індивідуальний стиль творчої діяльності; усвідомлює темп свого просування; адаптується до майбутньої професії.

Загальна позиція - співробітництво, ділове партнерство.

Основним стрижнем запропонованої технології є технологічна карта-схема курсу (теми) і технологічна карта-схема конкретного заняття.

Технологічна карта-схема курсу:

1. Загальні цілі;
2. Технологічні цілі;
3. Форми організації навчання;
4. Методи проведення заняття;
5. Засоби перевірки й оцінки результатів.

I етап. Загальні цілі курсу формуються традиційним засобом і є основою для постановки технологічних цілей.

II етап. Перехід загальних цілей у конкретні, що ставляться засобом таксономії, на основі класифікації і систематизації об'єктів, їхнього взаємозв'язку і використання для опису категорій, що розміщені послідовно тобто за ієрархією. Такий засіб розроблений Б.Блумом у когнітивній сфері і дає можливість добирати зміст освіти осмислено, на основі чітко визначених категорій: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка. Друга умова технологічної постановки цілей - повний переклад цілей на мову зовнішньо виражених, спостерігаємих дій, що формуються через результати навчання і дають можливість чітко визначити ці результати. Використання технологічної постановки цілей дає можливість концентрувати зусилля на головному, чітко представляти, на якому ступені навчання знаходяться студенти, розробляти еталони для оцінки результатів навчання. Таким чином навчальний процес для кожного стає індивідуалізованим. Але поступове переведення загальних навчальних цілей у конкретні не може мати спрощено-лінійного характеру - його потрібно проводити з опорою на загальну мету. Складена таксономія слугує орієнтиром при визначенні цілей повсякденної навчальної діяльності. Основна умова - навчальна мета має бути описана так, щоб про її досягнення можна було б судити однозначно, тобто ідентифікувати її.

III етап. Вибір форм організації навчання. Семінари і практичні заняття залишаються основними формами навчального процесу, але їхні функції, засоби, організація, методи можуть істотно варіюватися. Основне завдання будь-якої форми - створити умови для вияву творчої активності студентів. Навчання в кожній формі здійснюється як цілеспрямована навчальна діяльність, у якій студенти свідомо ставлять цілі і задачі самозміни і творчо їх досягають. В такому випадку заняття мають ряд особливостей:

- співробітництво викладача і студентів;
- створення навчальної діяльності, що дозволяє розкривати суб'єктивний досвід студентів;
- створення розвиваючої атмосфери зацікавленості;
- стимулювання до використання різноманітних засобів виконання завдань;

- оцінювання не лише кінцевого результату, але й процесу діяльності студента;
- заохочення прагнення студента аналізувати засоби роботи товаришів, вибирати й засвоювати найбільш раціональні з них, знаходити власні засоби роботи;
- основний характер діяльності - перетворюючий: спостереження, порівняння, групування, класифікація;
- заохочення до інтенсивної самостійної діяльності;
- створення педагогічної ситуації на заняттях, що дозволяє студентам виявити ініціативу, самостійність;
- проблемні питання і завдання, що викликають у студента творчу ініціативу, сприяють формуванню власної думки, формулюванню висновків, побудові гіпотези і перевірці їх у діалозі з опонентами;
- використання статусно-рольової взаємодії в навчальному процесі;
- надання можливості виступати на заняттях у ролі викладача.

IV етап. Вибір методів проведення заняття. Основне завдання кожного заняття - створити умови для вияву творчої активності студентів, тому вибір методів має бути спрямований на збагачення уяви, мислення, пам'яті, мовлення, розкриття суб'єктивного досвіду кожного, залучення студентів до різноманітних видів діяльності. Організація роботи припускає використання як традиційних, так і нетрадиційних методів, форм, засобів, які б дозволили сформувати у майбутніх педагогів готовність до виконання своїх професійних функцій: використання дидактичних ігор, дискусій, творчих завдань, рольових і ділових ігор, тренінгів і т.д. Основна вимога до вибору методу - його активна і творча спрямованість. Технологічна постановка цілей дає можливість усвідомлено і цілеспрямовано добирати методи, класифікуючи їх у систему на основі таксономії в когнітивній області, полегшує їхній пошук. Застосування поданих методів дозволяє забезпечити достатньо повну і спільну активність на занятті. Студентам регулярно надається можливість виступати на заняттях у ролі викладача, що веде до педагогізації діяльності, стимулює формування фахових знань, умінь і навичок.

V етап. Вибір засобів перевірки й оцінки результатів організованої діяльності. Якість і обсяг виконаної роботи оцінюється не з огляду на їх відповідність уявленню викладача про посиленість і доступність знання, а з позиції потенційних можливостей студента. Тобто оцінка студента розглядається не порівняно з нормами оцінок і не в зіставленні з успіхами товаришів, а стосовно попередніх власних досягнень, що сприяє переходові від оцінки до самооцінки і буде показником індивідуального просування. Технологічна постановка цілей, тобто формування цілей через результати навчання, піддається більш надійній і об'єктивній оцінці.

Засоби оцінки можуть бути різними. Деякі результати можна спостерігати безпосередньо в діях студентів.

Результати діяльності, що демонструються лише в межах категорії "знання" говорять про низький рівень заняття і засвоєння знань, без сформованості умінь і навичок.

Діяльність, що спостерігається в межах категорій "знання", "розуміння", "застосування" свідчить про засвоєння знань, умінь і навичок і вказує на середній рівень заняття.

Результати діяльності, що проявляються в межах категорій "знання", "розуміння", "застосування", "аналіз", "синтез", "оцінка", є показником високого рівня заняття і засвоєння знань, умінь, навичок, розвитку пізнавальних і творчих здібностей.

Оцінку результатів діяльності можна отримати, використовуючи спеціальні засоби: тести, опитувальники, творчі завдання. Технологічно сформульовані цілі, які самі по собі вже є еталоном, легко перекладаються в еталон-тест, що дає можливість не тільки педагогу, але і кожному студенту завжди чітко уявити, на якій сходинці пізнання він знаходиться. Таким чином, навчальний процес стає індивідуалізованим для кожного, що дозволяє ефективніше засвоїти професійні знання, уміння і навички, виходячи з інтересів і спеціальних здібностей.

Органічним продовженням технологічної карти-схеми курсу є технологічна карта-схема заняття, що містить у собі систему завдань і схематичне викладення навчального матеріалу.

Для систематизації завдань також використовується таксономія: кожній категорії відповідають певні завдання, і, таким чином, будується рівнева класифікація завдань. Завдання категорій "знання", "розуміння", "застосування" - обов'язкові для виконання усіма студентами. Завдання категорій "аналіз", "синтез", "оцінка" - на вибір і бажання студентів. Основна вимога, що ставиться до завдань - стимулювати розумову діяльність студентів.

Навчальний матеріал подається за принципом блокового введення теоретичних знань, яка представлені у вигляді схем, що дозволяє простежити внутрішні і зовнішні зв'язки понять, що аналізуються.

Схеми мають як закінчений, так і незакінчений вигляд, супроводжуються питаннями, завданнями, що спонукає студентів знаходити різноманітні форми таблиць, організовувати обговорення числених варіантів їхнього використання. Виконуючи завдання, студент змушений неодноразово звертатися до текстів різних підручників і навчальних посібників, але ніби з нових позицій, що призводить до мимовільного запам'ятовування. Таким чином навчальний матеріал і система завдань організовані так, щоб студенти мали можливість вибору при підготовці до заняття і стимулювали їх до використання різноманітних засобів виконання завдань. Пропонуються також варіанти спільного завдання з полегшеною або підвищеною трудністю. Використовуючи такі завдання, можливо цілеспрямовано організовувати діяльність студентів, домогтися того, щоб процес формування знань, умінь і навичок протікав природним і незалежним шляхом.

Хоча під час вибору завдань і підготовки до заняття студенти не отримують прямих вказівок до засвоєння матеріалу, процес підготовки має бути також регульованим, керованим. У ході попереднього інструктажу викладач допомагає знайти, усвідомити і прийняти цілі майбутньої діяльності, вибрати програму діяльності, тобто сприяє створенню у студентів базової психолого-педагогічної підготовки для свідомого керування своїм розвитком. Це призводить до усвідомленого вибору завдань і активної творчої роботи у ході підготовки до заняття. Допомогу у вигляді індивідуальних консультацій кожний студент одержує в міру необхідності під час підготовки. Для стимулювання дослідницької діяльності використовуються змагання, конкурси творчих робіт, заохочення.

Таким чином, навчальний процес стає індивідуалізованим для кожного студента, що дозволяє удосконалити фахові знання, уміння і навички, виходячи з їхніх інтересів і спеціальних здібностей. У ході такої організації процесу навчання студенти засвоюють не тільки педагогічні знання, але і різноманітні форми, методи, засоби індивідуалізації навчання на теоретичному і практичному рівнях.

6. Впровадження або можливості впровадження в освітній процес навчально-виховних закладів України та зарубіжжя

Методичні рекомендації щодо застосування розробленої педагогічної технології підготовки майбутніх учителів до індивідуалізації навчання учнів впроваджувалися у Житомирському державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Рівненському міжнародному університеті "РЕГІ" імені академіка Степана Дем'янчука, Коростишівському педагогічному училищі.